

Politica de mediu și rolul statului în ameliorarea condițiilor de mediu

Abstract: *Given the increasingly decaying environment on which our very existence relies upon and our unabashed ignorance, more so displayed by political office-holders and key, global economic actors, I set out in this article to summarize the current relevant debates on the topic, and why environmental issues rarely do gain salience in the political arena using a cross-disciplinary framework that I believe is most capable of providing a justification for our current state of affairs concerning the environment. To this end, I am using multiple concepts and arguments, while arguing that if we ever are to expect any significant betterment of our climate, it is going to be first and foremost the responsibility of nation-states to coordinate their efforts in order to improve and avert a potential devastating catastrophe.*

Keywords: *climate change; global policy; ecology; theory*

Încălzirea globală, fenomenele meteorologice extreme, deșertificarea anumitor zone care până de curând erau fertile, creșterea nivelului mărilor și al oceanelor, specii întregi aflate pe cale de dispariție, toate acestea par să nu fie asociate prea ușor cu politica, fiind percepute mai degrabă ca parte a științelor naturii. În realitate însă, problematica condițiilor de mediu este una cât se poate de politică, ameliorarea acestora fiind dependentă de deciziile politice. Mai mult decât atât, schimbările de mediu sunt în strânsă legătură cu alte teme sociale abordate în literatura de specialitate, precum: inegalitățile socio-economice, comportamentul uman, evoluția piețelor, alegeri publice sau colaborarea internațională.

Cristina STĂICULESCU

Studentă anul II la Masteratul de Teorie și
Analiză Politică, Facultatea de Științe Politice,
SNSPA
staiculescu_cristina96@yahoo.ro

În acest articol îmi propun să conturez un mic portret al dezbaterii despre ameliorarea condițiilor de mediu și principalii actori responsabili, dar mai mult, vreau să investighez cât de viabilă este opțiunea în care statul este actorul cu cea mai mare responsabilitate și capacitate de implicare pentru a îmbunătăți schimbările de mediu. Voi folosi o abordare mixtă, cu argumente din mai multe sfere ale Științelor Politice: *Public și Rational Choice Theory*¹, cooperare internațională, inegalități etc. Deși argumentele folosite sunt destul de diferite, pe alocuri chiar antagonice, consider că problematica de mediu este atât de complexă, încât cauzele situației actuale nu pot fi identificate folosind o singură perspectivă explicativă, fiind așadar necesar apelul la un ansamblu de factori: economici, sociali și mai ales, politici.

De asemenea, am ales conceptul de *condiții de mediu* și nu cel de *schimbări climatice*, din simplul motiv că mediul include mai multe el-

emente comparativ cu cel de climă, iar efectele nu sunt doar creșterea temperaturii globale sau fenomene meteorologice extreme, ci și la nivel de ecosistem, dispariția anumitor specii de plante și animale, deșertificarea unor soluri bogate, agricultură, gestionarea resurselor naturale, condițiile de trai, sănătate publică, chiar și posibilitatea izbucnirii unor conflicte pentru hrană și resurse. Din aceste motive, consider că termenul de *condiții de mediu* este mai apropiat și mai potrivit pentru ceea ce îmi propun în continuare.

Anthony Giddens își începe cartea *The Politics of Climate Change* prin metafora SUV-ului, un autoturism mare, sport cu unul dintre cele mai mari consumuri de carburant, comparativ cu un autoturism mai mic și mai puțin spațios, întrebându-ne de ce încă mai conducem o astfel de mașină. Răspunsul este simplu și dezamăgitor: pentru că nu vrem să renunțăm la toate beneficiile pe care un SUV ni le oferă (siguranță, spațiu, poate chiar și statut social) și pentru că încă nu suntem conșienți de efectele produse (deși cartea este scrisă în 2009, nu pare că astăzi suntem mai atenți și atente la tipul de mașină pe care o conducem din perspectiva emisiilor de gaz), dar, în principiu, pentru că ni se permite să poluăm, constrângerile lipsind cu desăvârșire. (Giddens 2009) Un alt factor este și comportamentul uman; indivizii, în ciuda aparențelor, nu își fac planuri de lungă durată și nu sunt preocupați de chestiuni politice pe termen lung. Din acest motiv, nici strategiile politice nu sunt realizate pe mai mulți ani, nu spun că acest lucru este intrinsec bun sau nu, ci doar este un factor al lipsei de atenție și de importanță acordate mediului.

„Preocuparea” politică pentru mediu începe în jurul anilor '50 după un studiu american despre impactul dezvoltării industriale și economice asupra mediului, în urma căruia s-a descoperit că generațiile viitoare vor avea de suferit din cauza poluării produse și că statele industrializate afectează dramatic mediul înconjurător.

De ce, după aproape 70 de ani de la constatarea efectelor industrializării și exploatării ireponsabile a resurselor, nu facem progrese semnificative în reducerea poluării și în ameliorarea condițiilor de mediu? Este întrebarea apăsătoare la care încearcă să răspundă de mai mulți ani, cercetători din domenii diferite. „*Paradoxul lui Giddens*” se referă la ”provocarea politicilor de mediu conform căreia, pentru că încălzirea globală nu este tangibilă, imediată sau vizibilă în viața de zi cu zi, majoritatea nu vor lua măsuri, până când efectele acesteia vor deveni vizibile și acute, fiind deja prea târziu”. (Giddens 2009, 2-3) Victimele acestui paradox sunt toți *stakeholderii* politicilor de mediu: cetățeni, politicieni, agenți economici, companii, state și organizații internaționale, de aceea, implicarea și măsurile pentru a remedia condițiile de mediu sunt, aproape integral, târzii, ineficiente și fără o planificare asumată.

Întrebarea anterioară se adâncește, mai ales dacă analizăm și inovarea tehnologică care facilitează implementarea politicilor de mediu. În ultimii ani, au fost descoperite o serie de tehnologii „verzi” de la energie produsă din resurse regenerabile și nepoluante (energie eoliană, solară, bioenergie), reciclare și refolosire, desalinizarea apelor maritime, astfel încât să fie potabilă, biocombustibil, autoturisme electrice, printarea tridimensională a diferitelor bunuri. Toate acestea pot fi folosite pentru a reduce emisiile de carbon și a îmbunătăți calitativ mediul înconjurător, bineînțeles, încă nu cunoaștem durabilitatea acestora și cât de mult se încadrează în ceea ce numim dezvoltare sustenabilă. Există însă adepți ai viziunii conform căreia tehnologia a fost cea care ne-a adus în punctul critic din prezent și tot aceasta va fi instrumentul ameliorării, viziune numită *techno-optimism*.

Ian Scoones analizează actorii și transformările pe care aceștia trebuie să le facă pentru a trece la un model de dezvoltare sustenabil, plecând de la definiția Comisiei Brundtland: „dezvoltarea sustenabilă întâlnește nevoile din prezent fără a compromite capacitatea viitoarelor gen-

erații de a-și satisface propriile nevoi”. (Scoones 2016) El identifică patru mari categorii de transformări necesare dezvoltării sustenabile:

1. Transformări tehnologice – inovația tehnologică să fie folosită pentru protejarea mediului înconjurător și îmbunătățirea condițiilor de trai, (economie digitală, energie verde);
2. Transformări la nivelul pieței – prețuri corecte, motivate de conservarea și protejarea mediului, reguli noi de exploatare a resurselor și de comerț;
3. Transformările conduse de stat – investiții în inovare tehnologică, intervenție pe piața așa încât să fie „verde”, statul investitor;
4. Transformări la nivel individual – dependente cel mai mult de schimbările pieței și ale statului, se referă la rețele sociale, mișcări colective, activism, mobilizare.

Politica transformărilor cu scopul de a proteja și conserva mediul se află de fapt, susține Scoones, la intersecția celor 4 tipuri de responsabilități enumerate mai sus. În general, statele par să fie actorii cei mai vizați când se încearcă identificarea celui mai puternic actor, și în modelul lui Scoones pare să aibă o oarecare responsabilitate: trebuie să investească mai mult în cercetare și să reglementeze piața pentru a fi cât mai *eco-friendly*.

Intuițiile noastre par să ne indice că statul ar fi motorul către un mediu mai bun, mai ales că apare dilema lui Foucault amintită și de Scoones, *conduct of conduct*, avem nevoie de o instituție cu instrumentele potrivite pentru a controla și stimula aceste transformări.

Care sunt stimulentele statului să ia măsurile necesare îmbunătățirii mediului? Care sunt motivațiile politicianilor pentru a-și asuma o agenda ecologică? Teoria Alegerii Raționale (TAR) poate oferi unele concepte cheie ce ne pot ajuta să formulăm răspunsurile acestor întrebări. Aceasta pleacă de la două mari asumții despre indivizi: 1. sunt raționali și își cunosc interesele/preferințele; 2. Indivizii raționali își urmăresc interesele și maximizarea utilității. În completarea acesteia, Teoria Alegerii Publice, preocupată fiind de eficiența guvernării, distribuția bunurilor comune sau agregarea intereselor/preferințelor cetățenilor, analizează conceptul de „*tragedia bunurilor comune*” propus de Garrett Hardin în anul 1968 pentru a arăta că bunurile comune, în general finite, sunt dificil de gestionat. Indivizii au interesul de a a-și maximiza partea, fiind astfel o problemă de distribuție. Tragedia apare din două mari motive: proprietarii bunurilor publice comune sunt greu de definit, iar mulți indivizi participă în procesul de luarea deciziilor. Hardin oferă chiar un exemplu legat de mediu, în care un agent economic își calculează costurile comportamentului ecologic față de costurile deversării diferitelor deșeuri în natură, constatând că poluarea îi produce o utilitate financiară pe termen scurt, alege varianta a doua, însă tragedia apare pentru că utilitatea colectivă scade semnificativ, bunul comun fiind astfel degradat pentru toată comunitatea. Acesta susține un sistem de taxare și crearea unor constrângeri mai clare pentru a proteja bunurile comune și mediul. (Hardin 1968) Bineînțeles, dacă am avea un stat cu instituții mai puternice, care să funcționeze pe baza unui sistem rigid de constrângeri care să fie mai mari decât utilitatea pe care poluarea i-o aduce agentului economic, mediul nu ar mai fi atât de des victima calculului economic.

Politica globală de mediu depinde de deciziile statelor de a se implica și de a colabora la nivel internațional, dar exemple recente de state mari, în topul poluatorilor mondiali retrase din acordurile internaționale (SUA retrasă din Acordul de la Paris semnat în 2015) nu ne dau speranțe mari că statele au *incentive-uri* reale. Astfel, teoria alegerii publice ne oferă câteva expli-

cații pentru lipsa de implicare, principala cauză fiind: *incentive-urile* politicianilor sunt foarte mici pentru a pune pe agenda lor electorală probleme de mediu.

După cum spunea și Anthony Giddens, efectele schimbărilor de mediu nu sunt vizibile, cetățenii nefiind preocupați de impactul lor, astfel că politicianii folosesc uneori dezastrelor naturale într-un mod *populist* pentru a câștiga voturi. Russell Sobel și Peter Lesson ne propun studiul de caz al uraganului Katrina din 2005 care a afectat coasta vestică a SUA pentru a evidenția incapacitatea statului american de a-și proteja cetățenii. În acest caz, FEMA a ezitat să intervină cu măsuri de ameliorare a efectelor uraganului, politicianii având de pierdut dacă se concentrează pe prevenirea dezastrelor, mai ales când nu apar sau nu sunt vizibile, cum sunt și schimbările de mediu, fiind sancționați de electorat. (Sobel și Lesson 2006) Atât timp cât condițiile de mediu nu sunt un element *mainstream* pe agenda publică, cetățenii nu vor acorda importanță studiilor care atenționează politicul cu privire la situația critică în care se află mediul, politicianii nu vor aborda această problema decât dacă vor avea stimulente reale să o facă sau dacă vor fi constrânși. Mai mult, nici media nu tratează problematica de mediu corepunzător.

Având în vedere că preocupările și preferințele cetățenilor nu sunt foarte ușor de schimbat, iar interesul față de mediu se construiește în general prin educație, intervenția politică pentru ameliorarea condițiilor de mediu depinde deci, de constrângerile care apar. Dacă luăm exemplul Uniunii Europene care impune statelor membre diferite constrângeri: colectarea selectivă a deșeurilor, exploatare agricolă responsabilă, interzicerea evacuării deșeurilor în ape sau în soluri (Ohliger 2019), iar în cazul nerespectării statele membre sunt sancționate. Mai mult, există un sistem de taxare și impozitare european având la bază principiile:

- Poluatorul plătește – suportă cheltuielile și este obligat să acopere daunele produse;
- Principiul acțiunii preventive;
- Principiul precauției;
- Principiul protecției ridicate a mediului;
- Principiul integrării;
- Principiul proximității.

De asemenea, datorită normelor clare de mediu o parte din statele membre UE sunt destul de avansate în ceea ce privește protecția mediului. Principala problemă care apare atunci când există asemenea acorduri sau tratate sunt statele mici, sărace fără resurse necesare implementării acestor norme, dar și comportamentul de *free-rider* al altor state.

Mai mult de atât, fenomenul de *rent seeking* întărește și mai mult dorința politicianilor de a nu interveni în problematicile de mediu, crescând de fapt, stimulentele de a nu da norme de mediu. Căutarea de rente este definită în Teoria Alegerii Publice prin activități legitime, realizate prin non-vot care au drept scop schimbări legislative sau administrarea unor legi, în urma cărora, un individ sau grup câștigă pe baza unor cheltuieli suportate de un alt individ sau grup (Gunning 2003). Fenomenul apare atunci când costurile de a fi concurent pe piață sunt mai mari decât cumpărarea de rente, în cazul problemelor de mediu, agenții economici sunt cei mai mari poluatori, prin diferite activități, aceștia preferând să nu își modifice activitatea economică astfel încât să nu dăuneze mediului, sunt în căutarea rentelor. Situație în care, politicianii, în schimbul diferitelor servicii primite (nu trebuie să fie obligatoriu ilegale), care devin stimulente pentru inacțiune, aleg să nu intervină în politica de mediu. *Rent seeking* face parte, astfel, tot dintr-o explicație de tipul alegerii publice, statul nefiind capabil să gestioneze eficient situații de criză, precum schimbările de mediu.

Pe lângă explicațiile din TAP, pentru ineficiența statului în politica de mediu, există și explicații de tip etic sau normativ, din sfera filosofiei politice. O astfel de abordare este și cea a autoarei Adrian Parr care analizează schimbările de mediu dialectic, considerând că modelul economic capitalist este principalul factor explicativ al degradării mediului. Mai mult, afirmă ea, în capitalismul neoliberal persistă o condiție intrinsec violentă ce ne răpește de un viitor. Întrebarea la care autoarea își propune să răspundă este următoarea: „Cum putem face schimbările dramatice și necesare pentru o adaptare echitabilă a mediului fără să existe revendicări puternice economice legate de proprietate?” Argumentul ei, pe care de altfel îl susțin este că politica de mediu este concentrată prea mult pe piața liberă și pe transformarea pieței pentru a fi „verde”, în timp ce categoriile vulnerabile sunt lăsate din nou, în urmă și neglijate: săracii, alte specii de animale, ecosisteme, generațiile viitoare. (Parr 2013) Astfel, politica de mediu și statul ar trebui să se concentreze pe eliminarea inegalităților pentru că aceste categorii vulnerabile au fost întotdeauna neglijate și exploatare, iar costurile pentru a nu mai polua sunt imposibil de acoperit.

În acest sens, propunerile lui Adrian Parr sunt în concordanță cu Green New Deal propus de Alexandria Ocasio Cortez, membră a Camerei Reprezentanților din SUA, în care susține implicarea guvernului american printr-un ecologism social (denumirea îmi aparține), deoarece poluarea și schimbările climatice îi vor afecta tot pe cei mai nevoiași, neavând resursele necesare să se mute din zonele afectate. Ocasio Cortez numește „*Frontline and vulnerable communities*” grupurile care au suferit nedreptăți sistematice din partea guvernului american și a capitalismului, în care include: afro-americanii, comunitățile indigene, femeile, comunitățile dezindustrializate, emigranții, săracii, muncitorii cu venituri mici, vârstnicii, persoanele fără locuință și cu dizabilități. Pentru Ocasio Cortez schimbările climatice sunt foarte legate de inegalitățile economice sistematice create de pe urma unui model economic insensibil la probleme de mediu și/sau sociale. (<https://www.congress.gov/116/bills/hres/109/BILLS-116hres109ih.pdf>)

Diferența fundamentală dintre cele două este abordarea dinspre care sunt făcute aceste propuneri: New Green Deal are o viziune antropocentrică asupra mediului, în timp ce Adrian Parr abordează problemele mediului dintr-o perspectivă holistă. Pentru antropocetriști, protecția mediului, diminuarea poluării, reducerea biodiversității, riscurile schimbărilor climatice, epuizarea resurselor naturale etc, sunt chestiunile de interes, ce necesită o atenție sporită, deoarece toate acestea afectează activitățile umane și prosperitatea omenirii. (Cochrane) Principala critică la adresa antropocentrismului este supra-exploatarea naturii în interesul uman, de cele mai multe ori interesul economic fiind cel acuzat, și reducerea naturii la ceva ce poate fi folosit doar de om, chiar creat pentru a-i satisface toate nevoile.

Deși New Green Deal nu este un document care propune atât de multe pe cât a fost mediatizat, sunt de acord cu relația dintre problemele mediului, economie și inegalități sociale. Consider că statul va trebui să intervină în rezolvarea acestor probleme, dar nu tratându-le separat cum o face acum, ci ca pe o singură problemă, mai ales pentru că sunt într-o anumită măsură, interdependente. Adrian Parr susține mai departe în cartea sa, că politicile de mediu trebuie să aibă la bază schimbări echitabile și să renunțe la a mai privi transformările pieței drept esențiale. (Parr 2013, 11)

Transformările pieței pe care Parr le critică sunt, de cele mai multe ori considerate de publicul larg benefice, fiind legate, după cum am văzut anterior și de folosirea tehnologiilor ca instrumente de protecția mediului și de îmbunătățirea condițiilor de viață. Însă autoarea identifică neoliberalismul ca fiind cel responsabil de degradarea mediului prin scopul său de a obține

profit cu orice preț, chiar cu prețul distrugerii planetei, iar pentru ea, modificările pieței de a fi mai „verde” poartă denumirea de *climate capitalism* criticat și acesta pentru că are de fapt, același scop: obținerea profitului. Mai mult de atât, *climate capitalism* nu ar avea scopul ultim de a salva planeta, ci de a obține profit, existând din nou riscul ca mediul să sufere, dar și de a produce în continuare inegalități socio-economice. (Parr 2013, 24)

Toate aceste teorii și explicații pentru diferite soluții de îmbunătățire a condițiilor de mediu sunt, mai mult sau mai puțin, legate direct de stat. Deși nu sunt argumente suficiente care să îmi confirme ipoteza acestei lucrări consider că statul fără un sistem de constrângeri clar nu va reuși să soluționeze problemele de mediu. Sistem de constrângeri care poate fi adoptat la nivel internațional, pentru că, dacă un anumit număr de state respectă principiile dezvoltării sustenabile, având un model economic verde, dar există în continuare state ce adoptă comportament *free-rider*, toate fiind pe aceeași planetă, vor avea de suferit, distrugând mediul. Mai mult de atât, propun ca statele mari și puternice să susțină statele incapabile să gestioneze problemele de mediu, din aceleași rațiuni, dar și pentru că au o *responsabilitate morală* de a se preocupa de situația acestor state mai slabe; istoric vorbind, unele dintre aceste state mari au creat situațiile de incapacitate ale statelor mici și slabe și, chiar și astăzi unele dintre acestea încă intervin într-un mod sau altul similar cu activitățile din istoria imperiilor. De asemenea, abordarea de ameliorare a schimbărilor climatice trebuie să fie una holistică, acordând aceeași importanță și celorlalte specii, nu doar având în vedere bunăstarea umană care de fapt ne-a adus în situația actuală.

Pentru că evoluția umanității de până acum s-a produs prin educație și parțial din întâmplare, statul ar trebui să investească tot mai mult în educație și cercetare, iar una dintre principalele activități să fie reglementarea pieței astfel încât agenții economici să nu urmărească obținerea profitului cu orice costuri sociale, ecologice și de mediu, dar și în domeniul consumului irațional și iresponsabil de resurse.

Concluzionând, speranțele mele în ceea ce privește problematica de mediu sunt destul de mici, schimbarea de care are nevoie mediul pentru a se reface depinzând de prea mulți factori pentru a fi realistă, cel puțin în acest moment.

Notă

¹ Teoria Alegerii Raționale și Teoria Alegerii Publice

Referințe

- Cochrane, Alasdair. n.d. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Accessed iunie 7, 2019. <https://www.iep.utm.edu/envi-eth/#SH2a>.
- Giddens, Anthony. 2009. *Politics of Climate Change*. Cambridge: Polity Press.
- Gunning, James Patrick. 2003. *Understanding Democracy: An Introduction to Public Choice*. Nomad Press.
- Hardin, Garrett. 1968. *Science*. decembrie 13. Accessed iunie 5, 2019. <https://science.sciencemag.org/content/162/3859/1243>.
- Ohliger, Tina. 2019. *Parlamentul European*. mai. Accessed iunie 7, 2019. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/71/politica-de-mediu-principii-generale-si-cadrul-de-baza>.
- Parr, Adrian. 2013. *The Wrath of Capital*. Columbia University Press.
- Scoones, Ian. 2016. *Research Gate*. noiembrie. Accessed iunie 4, 2019. https://www.researchgate.net/publication/305801984_The_Politics_of_Sustainability_and_Development.
- Sobel, Russel, and Peter Lesson. 2006. “Government’s response to Hurricane Katrina: A public choice.” *Public Choice* 127: 55-73.